

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2024. № 8.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.8.21>

УДК 330.3, 338.1, 339.9

О. О. Завгородня,

*д. е. н., професор, професор кафедри міжнародної економіки
і соціально-гуманітарних дисциплін,*

Український державний університет науки і технологій, м. Дніпро

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6546-1356>

В. Г. Жмуренко,

аспірант, Український державний університет науки і технологій, м. Дніпро

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0004-1465-3050>

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ
ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ НАЦІОНАЛЬНОЇ
ЕКОНОМІКИ ТА ЙОГО ВПЛИВУ НА МАКРОДИНАМІКУ**

O. Zavhorodnia,

*Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of
International Economics and Social-Humanitarian Disciplines,*

Ukrainian State University of Science and Technologies

V. Zhmurenko,

*Postgraduate student of the Department of International Economics and
Social-Humanitarian Disciplines,*

Ukrainian State University of Science and Technologies

**THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF RESEARCH
THE FOREIGN POTENTIAL OF NATIONAL ECONOMY AND ITS
INFLUENCE ON MACRODYNAMICS**

Виклики глобалізації та прискореної європейської інтеграції обумовлюють актуальність дослідницьких розробок з проблематики розкриття та розвитку відтворювального потенціалу національної економіки України, насамперед в частині пошуку напрямів і механізмів зміцнення та підвищення ефективності його зовнішньоекономічної складової.

У статті запропоновано авторське визначення макроекономічного потенціалу; обґрунтовано доцільність погляду на нього як відкриту нелінійну ієрархічну систему, спроможну до самоорганізації та саморозвитку; конкретизовано засади оцінювання результатів реалізації наявних функціональних можливостей. Відзначено, що зовнішньоекономічний потенціал уособлює відкриту для контактів та взаємовідносин із середовищем частину загальносистемного потенціалу та комплексно характеризує готовність, можливості та здатності системи проваджувати розвивати та міжнародну економічну діяльність за наявних умов і обмежень. Мультиформізм зовнішньоекономічного потенціалу конкретної національної економіки є проявом різноманіття тих видів та форм зовнішньоекономічної діяльності, до участі в яких залучені національні резиденти.

Суб'єктами господарювання України вже опановані усі можливі варіанти міжнародних економічних відносин, про що свідчать дані платіжного балансу та національних рахунків. Перевага віддається торговельним експортно-імпортним операціям. У довгостроковому періоді домінує імпортна інтернаціоналізація, що обумовило підвищення рівня товарної імпортоємності та імпортозалежності національної економіки. Подолання регресивних тенденцій передбачає модифікацію зовнішньоторговельних відносин за рахунок збільшення масштабів, підвищення ефективності та технологічного рівня експортних потоків, і відповідного використання зовнішньоекономічного потенціалу як потужного каталізатора макроекономічної динаміки та інноваційного розвитку.

The challenges of globalization and accelerated European integration determine the relevance of research developments on the issue of revealing and developing the reproductive potential of the national economy of Ukraine, primarily in terms of finding directions and mechanisms for strengthening and increasing the efficiency of its foreign economic component.

The article offers the author's definition of macroeconomic potential; the expediency of looking at it as an open nonlinear hierarchical system capable of self-organization and self-development is substantiated; the principles of evaluating the results of the implementation of existing functional capabilities are specified.

It was noted that the foreign economic potential represents the part of the system-wide development potential open to contacts with the external environment and comprehensively characterizes the system's ability to develop and international economic activity under existing conditions and limitations. Multiformism of the foreign economic potential of a specific national economy by types is a manifestation of the diversity of those types of foreign economic activity in which residents are involved.

Business entities of Ukraine have already mastered all possible options for international economic relations, as evidenced by the data of the balance of payments and national accounts. Preference is given to commercial export-import operations. In the long-term period, import internationalization dominates, which led to an increase in the level of commodity import intensity and import dependence of the national economy, foreign exchange outflows and aggravation of the problem of foreign debt, and partial squeezing out of the domestic market of the domestic producer. Overcoming regressive trends involves the modification of foreign trade relations by increasing the scale, increasing the efficiency and technological level of export flows, and the appropriate use of foreign economic potential as a powerful catalyst for economic growth and innovative development.

Ключові слова: національна економіка, економічна динаміка, потенціал, розвиток, міжнародна економічна діяльність, конкурентоспроможність, інноваційні переваги, зовнішня торгівля.

Key words: national economy, economic dynamics, potential, development, international economic activity, competitiveness, innovative advantages, foreign trade.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Масштабні смарт-технологічні інноваційні метаморфози та структурні зрушення постіндустріалізму, прискорений поступ глобалізації та багатополярна регіоналізація мережі міжнародних політико-економічних відносин відкривають перед Україною нові перспективи, ступені свободи та “коридори” можливостей самоідентифікації та самореалізації в оновленому економічному світоустрої. Візією майбутнього та стратегічною метою є розбудова “вільної країни з високим рівнем добробуту ..., що є надійним економічним партнером і прикладом розвитку, найпривабливішою для інвестицій та ведення бізнесу, найкращим місцем для творчої самореалізації втілення власних ідей” [1]; утвердження України у світі як сильної та авторитетної європейської держави, здатної забезпечити сприятливі зовнішні умови для стійкого розвитку і реалізації свого суспільно-економічного потенціалу [2].

Важливою складовою вирішення цього складного завдання, зокрема успішної міжнародної інтеграції України в ЄС-осередок світ-системи, є заснований на сучасному теоретичному підґрунті та методологічному інструментарії дослідницький пошук внутрішніх можливостей і рушіїв макродинаміки, розкриття наявного макроекономічного потенціалу, його розширене відтворення та селективний розвиток за міжнародної конкурентоспроможності, ефективності, необоротності та стабільності прогресивних тенденцій руху.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід зазначити, що широке коло питань теорії та практики проектування та побудови високо конкурентної національної моделі економічного розвитку відображено в працях багатьох сучасних вітчизняних та зарубіжних вчених, серед яких Л. Антонюк, Ю. Бажал, В. Білоцерківець, С. Бестужева, О. Білорус, В. Геєць, П. Друкер, А.Задоя, Г. Хамел, Р. Хаусман, Е. Хелпман, Я. Жаліло, Б. Клінгер. П. Кругман, Е. Ліндерт, А. Мазаракі, Дж. Ф. Мур, Т. Осташко, М. Портер, Ю. Пилипенко, К. Прахалад, Е. Райтнер, В. Рамасвами, П. Ромер, В. Тарасевич, Й. Траут, Л. Шинкарук та ін. Аналіз отриманих результатів дозволяє стверджувати, що незалежно від обсягу та рівня наукової розробки зазначеної проблеми її окремі аспекти все ж потребують більш поглибленого дослідження в контексті (глобального та всюдисутнього в економічній реальності), особливого (регіонального та (або)) та одиничного (ексклюзивно національного). Насамперед, йдеться про пошук на макрорівні рушіїв та механізмів розвитку відтворювального потенціалу, завдяки яким малі національні економічні системи можуть долати потужні сили інерції та тяжіння до інтересів країн-партнерів і, керуючись власними стратегічними політико-економічними інтересами, зміцнювати власні позиції у світовій економічній ієрархії, досягати більш високого рівня добробуту та економічної безпеки.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає в дослідженні теоретико-методологічних засад розширеного відтворення та ефективній реалізації зовнішньоекономічного потенціалу національної економіки України в умовах глобалізації та прискореної євроінтеграції.

Виклад основного матеріалу. Задача прискореного повоєнного відновлення економіки України потребує мобілізації резервів, консолідації усіх наявних зусиль та ресурсів українського соціуму, подальший розподіл їх сукупності між потребами оборони й безпеки, забезпеченням поточних потреб функціонування та стратегічних потреб розвитку, розширене відтворення наявного економічного потенціалу, зокрема через механізми капіталізації та

самозростання вартості, створення в інноваційний спосіб нових активів, кластерних платформ і “локомотивів” зростання [4].

У загальному сенсі в суспільствознавчих науках під потенціалом розуміються усі доступні для використання (як актуалізовані / реалізовані / зв’язані, так і умовно вільні, резервні) загальносистемні ресурси, що можуть бути використані для відбуття певної події (дії), здійснення певної роботи/ провадження певного виду діяльності заради досягнення певної мети чи розв’язання певного завдання [5]. Тобто йдеться про розгляд потенціалу як вбудованої атрибутивної властивості будь-якої соціально-економічної системи. Ця властивість залежно від потужності, інноваційноємності, результативності та ефективності визначає можливості руху у просторі припустимих станів, ситуативно обумовлених взаємодією «система ↔ середовище», її здатність і готовність до подолання наявних обмежень і бар’єрів саморуху та (або) до модифікації на власну користь моделі взаємовідносин із оточенням у економічній площині.

Потенціал - явище відносне, суб’єкт-об’єктне та конкретно-історичне, виміряне за динамічним інтегральним критерієм, який з ефектом синергії інтегрує, притаманні конкретній площині та рівню суспільного буття ресурсно-технологічні фактори відтворення, драйвери та умови руху, зокрема пов’язані із зовнішнім середовищем, має конкретні цілі та результати. Зокрема, характеристика потенціалу як макроекономічного передбачає, що сферою його реалізації є суспільне відтворення та економічна діяльність, рівнем - загальнодержавний.

Специфіка сфери реалізації й додавання відповідного контексту дозволяє конкретизувати визначення економічного потенціалу, зокрема в частині цільової функції та логіки цілереалізації. Тож тут і далі під економічним потенціалом країни буде розумітися сукупна здатність національної економіки, її секторів, суб’єктів господарювання та господарств здійснювати економічну діяльність, випускати продукцію (товари і послуги), задовольняти суспільні потреби та реалізовувати суспільні інтереси,

забезпечувати розвиток виробництва та споживання, підвищення рівня добробуту та якості життя населення країни, примноження національного багатства.

З точки зору поточних досягнутих результатів використаний (уречевлений) макроекономічний потенціал, з одного боку, втілюється в обсязі, структурі, якості та технологічному рівні вироблених товарів і послуг (матеріальних і нематеріальних), їх відповідності запитам та вимогам споживачів як в країні, так і за її межами. При обрахунку вартості випуску (у цінах виробника) знаковим є виокремленням валової доданої вартості, що у більшості випадків є індикатором рівня технологічної складності продукції, її наукоємності, інновативності та ексклюзивності. З другого, – у грошових результатах від реалізації продукції, що за наявного співвідношення «ціна - якість» здолала конкурентні бар'єри та знайшла своїх споживачів на внутрішньому та зовнішньому ринках, зокрема шляхом залучення у глобальні та регіональні ланцюги створення доданої вартості. З третього, – у винагороді власників економічних ресурсів за підсумками розподілу й перерозподілу отриманих сукупних грошових результатів.

У найбільш поширеному та спрощеному варіанті інтегральна результативна оцінка економічного потенціалу країни зводиться до суто економічного виміру - до показників нагромадженого національного багатства та ВВП на душу населення (факт) у висхідній (позитивна тенденція) чи низхідній (негативна тенденція) динамічній траєкторії, а відносність подається або через порівняння подушного ВВП (у доларовому еквіваленті за паритетом купівельної спроможності) із середньосвітовим показником та середнім у межах певної класифікаційної групи, до якої входить країна - об'єкт аналізу. У більш широкому контексті порівняльна ефективність реалізації наявного макроекономічного потенціалу надається за допомогою індексів-індикаторів, що комплексно характеризують якість життя населення країни, соціально-економічну, політичну, культурно-духовну і екологічну комфортність його буття та передумови для розвитку.

Вітчизняна економіка є “зразковим” прикладом нетотожності ресурсно-технологічних підойм та зовнішніх проявів зростання і розвитку. Україна, яка станом на 01.01.2022 р. займала 44-те місце в світі та територією, 36-те місце – за населенням, за рівнем технологічної складності економічної діяльності та експортного кошика відповідно 43-тє та 46-те місця (Economic Complexity Index), 53-тє за рівнем розвитку людського капіталу (Human Capital Index) і, за найскромнішими оцінками, входила до ТОП-30 найбільш забезпечених природними ресурсами країн світу, за даними міжнародних рейтингових експертно-аналітичних досліджень (2021-2022 рр.) посідала 102 місце в світі за рівнем економічного добробуту (ВВП на душу населення, у дол. США до поточним курсом), 77-ме – за рівнем людського розвитку (Human Development Index UNDP), 86-те – за рівнем конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index), 74 -те за комплексним індексом економічного процвітання (Legatum Prosperity Index), 88-те місце – за рівнем потужності виробничого потенціалу (Productive Capacities Index UNCTAD) [6-12]. Тобто, країна, що за обсягами та якісним рівнем ресурсного забезпечення (вхід) позиціонується у I-ому (High) квартилі країн світу, за результатами використання цієї ресурсно-технологічної бази (вихід) знаходиться на межі II-ого (Upper-Medium) та III-ого (Low-Medium) квартилей.

З точки зору внутрішньої будови макроекономічний потенціал може бути представлений у вигляді складно адитивного інтегрованого комплексу взаємопов'язаних потенціалів окремих складових національної економіки. Як зазначають автори [13], найчастіше, у якості критеріїв класифікації видів потенціалів використовують види економічних ресурсів, сфери діяльності, носії та напрями використання (табл. 1). Йдеться про умовне виокремлення у макроекономічного потенціалу внутрішньо- та зовнішньоекономічної складових. Останню доцільно визначити як відкриту для контактів із зовнішнім середовищем частину макроекономічного відтворювального потенціалу, що уособлює орієнтацію країни та її суб'єктів господарювання на налагодження та підтримку трансграничних відносин в економічній сфері й

узагальнено характеризує їх можливості провадити та розвивати міжнародну економічну діяльність за наявних умов і обмежень.

Таблиця 1. Класифікація форм (видів) економічного потенціалу національної економіки

Класифікаційна ознака	Форми
За сферами використання:	<ul style="list-style-type: none"> • внутрішньоекономічний; • зовнішньоекономічний, у т.ч. інсайд (імпорт, імміграція, ін'єкції) та аутсайд (експорт, еміграції, витоки); • змішаний із зворотним експортно-імпортним циклом B2B та внутрішнім кінцевим виробництвом;
За видами економічних ресурсів (факторний):	<ul style="list-style-type: none"> • природний (ресурсно-сировинний та ресурсно-енергетичний); • виробничо-технологічний; • підприємницький та трудовий (людський і соціальний капітал); • фінансово-інвестиційний; • науково-технічний; • інтелектуальний; • інноваційний; • інформаційно-комунікаційний, тощо;
За секторами та видами економічної діяльності:	<ul style="list-style-type: none"> • аграрний; • промисловий (добувний та переробний); • сервісний, у т.ч. соціальний, будівельний, інфраструктурний, торгівельний, тощо.
За носіями потенціалу:	<ul style="list-style-type: none"> • актори (людина як виконавець множини економічних ролей, зокрема трудовий та підприємницький ресурс; суб'єкти господарювання (підприємства, установи, організації); • інституційні сектори (домогосподарства, фінансові корпорації, нефінансові корпорації, сектор загальнодержавного управління, некомерційні організації, що обслуговують домашні господарства); • види економічної діяльності, міжгалузеві комплекси; • територіальні утворення: області, регіони та економічні райони у межах країни; країна у цілому (національна економіка), країна як член міжнародних інтеграційних об'єднань; • об'єкти: товари та послуги, фактори виробництва; національний бренд «Made in Ukraine» та торгові марки вітчизняного походження.

Джерело: розроблено авторами із використанням [13].

Узвичаєними у економічному сьогоденні та легітимізованими видами зовнішньоекономічної діяльності [14], в яких безпосередньо реалізується та проявляється зовнішньоекономічний потенціал, є:

- міжнародна торгівля (об'єкти - товари, послуги, ресурси, об'єкти права промислової власності та авторського права) з її експортною, імпортною та експортно-імпортною (внутрішньогалузевою) складовими;
- товарообмінні (бартерні) операції та інша діяльність, побудована на формах зустрічної торгівлі між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності;
- міжнародна фінансово-кредитна діяльність (інвестування, кредитування / позичання), заснована на експорті (імпорті) капіталу – вивезенні за межі України (ввезення з-за меж України) капіталу у будь-якій формі з метою одержання прибутків від виробничої та інших форм господарської діяльності;
- операції з придбання, продажу та обміну валюти на валютних аукціонах;
- міжнародне підприємництво, що охоплює різні види міжнародної кооперації з іноземними суб'єктами господарської діяльності, зокрема співробітництво в науково-технічній сфері. Під міжнародною кооперацією розуміється взаємодія двох або більше суб'єктів господарської діяльності, серед яких хоча б один є іноземним, при якій здійснюється спільна розробка або спільне виробництво, спільна реалізація кінцевої продукції та інших товарів на основі спеціалізації у виробництві проміжної продукції або спеціалізації на окремих технологічних стадіях (функціях) науково-дослідних робіт, виробництва та реалізації з координацією відповідних програм господарської діяльності;
- робота за контрактами фізичних осіб з іноземними суб'єктами;
- орендні (лізингові) операції між суб'єктами ЗЕД та іноземними суб'єктами, тощо.

Мультиформізм зовнішньоекономічного потенціалу конкретної національної економіки за видами ЗЕД є проявом різноманіття тих видів ЗЕД, до участі в яких залучені національні резиденти (табл. 2).

Таблиця 2. Типологізація та ідентифікацій видів зовнішньоекономічного потенціалу за основними видами міжнародної економічної діяльності країни

Сфери та види ЗЕД, ознаки участі (за платіжним балансом)	Вид ЗЕД-потенціалу	Рівні(стадії) розвитку міжнародних економічних відносин та поліформізм зовнішньоекономічного потенціалу країни			
		I	II	III	Глобальний (вищий)
Країна є суб'єктом міжнародної торгівлі (квота зовнішньої торгівлі товарами і послугами понад 10%)	Торгівельний	+	+	+	+
Країна є суб'єктом міжнародного ринку праці (ненульові міграційні потоки, ненульова стаття “Оплата праці” рахунку первинних доходів платіжного балансу, ненульова стаття поточних трансфертів рахунку вторинних доходів платіжного балансу, наявність серед постійних мешканців осіб, народжених в інших країнах)*	Міграційний та аутстафінговий	-	+	+	+
Країна є суб'єктом міжнародного руху капіталів (ненульовий рахунок операцій із капіталом платіжного балансу, ненульова міжнародна інвестиційна позиція, ненульовий рівень зовнішньої заборгованості)*	Фінансовий (інвестиційний, кредитно-позиковий, дотаційний)	-	-	+	+
Країна є суб'єктом міжнародного співробітництва у виробничій та науково-технічній сфері (ненульові статті “Інвестиційні доходи” та “Платежі за користування інтелектуальною власністю” платіжного балансу, ненульовий експорт та (або) імпорт високотехнологічної продукції)*	Підприємницький, науково-технічний та інноваційний, аутсорсинговий	-	-	-	+

* має бути виконана хоч би одна із зазначених умов.

I – етап (стадія) світової торгівлі; II – етап (стадія) вивозу капіталів; III – етап (стадії) виробничої кооперації та регіональної інтеграції.

В Україні суб'єкти господарювання вже опанували усі можливі форми міжнародних економічних відносин, про що свідчать дані її платіжного балансу [15]. Перевага віддається торгівельним експортно-імпортним операціям, що й не дивно. На відміну від переважно більшості країн світу, що сходили на глобалізаційний рівень розвитку міжнародних економічних

відносин поступово та еволюційно, й за тривалий шлях напрацювали стратегії, ефективні методи, інструментарій та інфраструктурну підтримку за усіма важливими для країни видами ЗЕД, Україна такого власного досвіду не мала, рівно як і високої ділової репутації та статусу надійного передбачуваного партнера, необхідного для довготривалого стратегічного бізнес-співробітництва, зокрема із залученням прямих іноземних інвестицій та інтеграцією у транснаціональні бізнес-мережі. Тож, цілком логічно, що вона (Україна) розпочала свій шлях у глобалізований звіт із порівняно простішої та найпоширенішої у світі форми інтернаціоналізації економічної діяльності – міжнародної торгівлі.

З позицій окремих країн, інтернаціоналізація традиційної торгівлі відбувається та розвивається за двома напрямками – всередину (інсайд, імпорт), назовні (аутсайд, експорт). За рекомендаціями Світової організації торгівлі, міжнародна торгівля визначається як традиційна, якщо контрагентами угоди є кінцевий виробник та кінцевий споживач - резиденти різних країн, а об'єкт торгівлі перетинає державні митні кордони лише один раз [16].

Імпортна інтернаціоналізація означає, що процес іде в межах країни шляхом розширеного використання іноземних товарів, капіталу, послуг, технології, інформації в сфері її внутрішнього споживання й виробництва, тобто на внутрішньому ринку, де імпортери конкурують за покупця із вітчизняними виробниками, а імпортована продукція - із продукцією вітчизняного походження. Розвиток назовні характеризується переважною експортною орієнтацією країни на світовий ринок, передбачає стимулювання зростання внутрішнього виробництва за рахунок зовнішнього попиту, зовнішню експансію її компаній на міжнародні ринки й конкуренцію на зовнішніх ринках.

Як відомо, наслідки активізації міжнародної торгівлі залежно від багатьох обставин можуть розрізнятися. Крайнощами є:

- зростання сировинного та традиційного низькотехнологічного товарного експорту, що у короткому періоді ініціюватиме зміни у пропорціях

між внутрішньою та зовнішньої частинами кінцевого використання ВВП на користь останньої, зменшення в довгостроковій перспективі обсягів виробництва внаслідок ресурсного голоду, скорочення частки вітчизняної продукції на внутрішньому ринку, компенсація товарного дефіциту імпортом, підвищення рівня зовнішньої заборгованості для врівноваження платіжного балансу, виснаження ресурсно-виробничого та експортного потенціалів (песимістичний сценарій відомий під назвою “голландська хвороба” або розорююче зростання);

- збільшення експорту у межах міжгалузевої торгівлі та участі на проміжних чи кінцевих позиціях в глобальних ланцюгах створення вартості, підвищення прибутковості експортних операцій, зокрема за рахунок технологічної й інтелектуальної ренти, високотехнологічного експорту, систематичне спрямування значної частини прибутків від експорту в національне інноваційне капіталотворення, зростання ВВП та у відповідь на стимулюючий поштовх з боку зовнішнього попиту, посилення технологічних підойм відтворювального потенціалу й міжнародних конкурентних переваг, експансія на нові товарні ринки та розширення географії торгівельної мережі, тощо (оптимістичний сценарій).

Більшість країн світу сполучають експортну й імпорتنу складові міжнародної торгівлі, про що знаходить відображення як у структурі зовнішньоторговельного обороту та зовнішньоторговельної квоти, так і в показниках внутрішньогалузевої міжнародної торгівлі (наприклад, індекс Грубеля-Ллойда). Показником-індикатором переважної інсайд- чи аутсайд-орієнтації є чистий експорт/імпорт (національне рахівництво) та еквівалентний йому баланс товарів і послуг (платіжний баланс).

Щодо України, то у 2023 р. її 28,59% її зовнішньоторговельного обороту України формувалося за рахунок експорту, 49,51% - за рахунок імпорту (табл. 3). Чистий імпорт дорівнював -1368110 млн. грн. (-37737 млн. дол. США) або, що становило 20,93% ВВП [15; 17]. У довгостроковому періоді переважала імпортна інтернаціоналізація з відповідним від’ємним сальдо

балансу товарів і послуг, що обумовило підвищення рівня товарної імпортоємності та імпортозалежності національної економіки, валютні витоки й загострення проблеми зовнішньої заборгованості. Зважаючи, що у переважній більшості випадків має й мало місце придбання продукції кінцевого споживання та засобів виробництва, до наслідків доєдналося спрощення макротехнологічної структури та часткове витискування з внутрішнього ринку вітчизняного товаровиробника.

Таблиця 3. Обсяги та структура зовнішньої торгівлі України, 2016-2023 рр.

Показники (у фактичних цінах)	Роки							
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Валовий внутрішній продукт, млн. грн.	2385367	2981227	3560302	3977198	4222026	5450849	5239114	6537825
Імпорт товарів і послуг (-), млн. грн.	1341115	1666806	1921302	1959945	1702946	2289881	2721793	3237014
Експорт товарів і послуг, млн. грн.	1175953	1434713	1610511	1639866	1639060	2217860	1857010	1868904
Чистий експорт (+)/ імпорт (-), млн.грн.	-165162	-232093	-310791	-320079	-63886	-72021	-864783	-1368110
Квота зовнішньої торгівлі, у % ВВП	105,52%	104,03%	99,20%	90,51%	79,16%	82,70%	87,40%	78,10%
Експортна квота, у % ВВП	49,30%	48,12%	45,24%	41,23%	38,82%	40,69%	35,45%	28,59%
Імпортна квота, у % ВВП	56,22%	55,91%	53,96%	49,28%	40,33%	42,01%	51,95%	49,51%
Коефіцієнт покриття імпорту експортом, грн./грн.	0,88	0,86	0,84	0,84	0,96	0,97	0,68	0,58

Розраховано авторами за [17].

Слід враховувати, що зовнішньоекономічний потенціал є узагальненою характеристикою-критерієм, що визначає місце країни у внутрішньому і

міжнародному поділі праці та спеціалізації економічної діяльності. Якщо ж додатково розглядати трансграничні витоки-ін'єкції ресурсів, продукції та коштів як вагомий чинник формування сукупного попиту й сукупних видатків, істотний імпаکت-фактор короткострокового впливу на економічне зростання, структурні зрушення та технолого-економічний розвиток, то він набуває ознак перетворювального потенціалу [18], тобто прихованої здатності забезпечувати вирішення певних проблем та досягнення певних цілей шляхом переходу національної економічної системи з одного стану (конкурентно-торгової позиції в глобальному економічному просторі) в інший та її інноваційних метаморфоз прогресивного чи регресивного характеру.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Для вирішення задачі повоєнного відновлення України необхідним є розширене відтворення її економічного потенціалу, підвищення міжнародної конкурентоспроможності та використання зовнішньоекономічного потенціалу як потужного каталізатора економічного зростання та технологічного розвитку.

Задача модифікації зовнішньоторговельних відносин та зростання валютних надходжень за рахунок збільшення масштабів і підвищення ефективності експортних потоків є первинною щодо задачі використання зовнішнього поштовху та притоку валюти, пов'язаних із додатною динамікою експорту, в якості прискорювача економічного зростання та розвитку. І вторинною відносно задачі розкриття, розвитку та реалізації зовнішньоекономічного потенціалу країни. Не викликає сумнівів, що базисом експорту - головною передумовою його відбуття як процесу, є наявність у протосуб'єкта міжнародної торгівлі експортного потенціалу, за фактом актуалізації якого відбувається перехід актора від статусу протосуб'єкта (носія потенціалу) до суб'єкта - безпосереднього учасника експортного процесу, що усвідомлено реалізує цей потенціал заради досягнення певних результатів. Відтак, подальші актуальні в теоретичному та практичному плані наукові розвідки пов'язуються із проблематикою відтворення та розвитку зовнішньоторговельного потенціалу вітчизняної економіки, насамперед із

розробкою та обґрунтуванням пріоритетів і механізмів інтеграції вітчизняних суб'єктів господарювання у глобальні ланцюги створення вартості на проміжні та (або) кінцеві позиції.

Література

1. Про Стратегію зовнішньополітичної діяльності України : Рішення Ради нац. безпеки і оборони України від 30.07.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0054525-21#Text> (дата звернення: 12.06.2024).
2. Про Стратегію національної безпеки України : Рішення Ради нац. безпеки і оборони України від 14.09.2020 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (дата звернення: 12.06.2024).
3. Білоцерківець В.В., Завгородня О.О., Алсуф'єва О.О. Пріоритети управління конкурентоспроможністю національних економік або чи є альтернативи інноваційному шляху розвитку в глобальній гонитві за лідерством? *Проблеми економіки та політичної економії*. 2018. №1. С. 70-93.
4. Лисенко А.М., Коряк А.С. Поняття економічного потенціалу та концептуалізація підходів до його трактування. *Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки*. 2020. Вип. 5(38). С. 221-227. DOI: [https://doi.org/10.32515/2663-1636.2020.5\(38\).221-227](https://doi.org/10.32515/2663-1636.2020.5(38).221-227)
5. The World Bank Open Data. URL: <https://databank.worldbank.org/home.aspx>
6. The material Flow Analyses Portal. For a better understanding of the world of raw materials. Available at: <https://www.materialflows.net/> (Accessed 10 July 2024).
7. UNCTAD. Productive Capacities Index. URL: <https://unctadstat.unctad.org/EN/Pci.html>
8. UNDP. Human Development Index (HDI). URL: <https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index#/indicies/HDI>
9. Global Competitiveness Ranking. URL: <https://www.imd.org/centers/wcc/world-competitiveness-center/rankings/world-competitiveness-ranking/>
10. Harvard Growth Lab. The Atlas of Economic Complexity. URL: <https://atlas.cid.harvard.edu/what-is-the-atlas>
11. Legatum Institute. Legatum Prosperity Index. URL: <https://www.prosperity.com/>

12. Національна економіка: навч. посіб. / за ред. В.М. Тарасевича. Дніпро.: НМетАУ, 2019. 132 с.
13. Закон України про зовнішньоекономічну діяльність. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12>
14. Осташко Т. Багатополярність світової торгівлі: виклики та "коридор можливостей " для України. *Економіка і прогнозування*. 2021, №4, С. 29-52. DOI: <https://doi.org/10.15407/eip2021.04.29>
15. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic>
16. WTO. Global Value Chains. URL: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/miwi_e/miwi_e.htm
17. Державна служба статистики України. Національні рахунки. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>
18. Мельник Т. Експортний потенціал України: методологія оцінки та аналіз. *Міжнародна економічна політика*. 2008. № 1–2 (8–9). С. 241- 271.

References

1. Official website of the President of Ukraine (2021), “Strategy of foreign policy activity of Ukraine”, available at: <https://www.president.gov.ua/documents/4482021-40017> (Accessed 10 July 2024).
2. Official website of the President of Ukraine (2021), “National security strategy of Ukraine”, available at: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (Accessed 10 July 2024).
3. Bilotserkivets, V.V. Zavhorodnia, O.O. and Alsufieva, O.O. (2018), “Priorities for managing the competitiveness of national economies or are there alternatives to an innovative development path in the global pursuit of leadership?”, *Problemy ekonomiky ta politychnoyi ekonomiyi*, vol. 1, pp. 70-93.
4. Lysenko, A.M. Koryak, A.S. (2020) “Concept of economic potential and conceptualization of approaches to its interpretation”, *Tsentral'noukrayins'kyu naukovyy visnyk. Ekonomichni nauky*, vol. 5(38), pp. 221-227.
5. World Bank Group (2024), “The World Bank Open Data”, available at: <https://databank.worldbank.org/home.aspx> (Accessed 15 July 2024).
6. The material Flow Analyses Portal (2024), “For a better understanding of the world of raw materials”, available at: <https://www.materialflows.net/> (Accessed 15 July 2024).

7. UNCTAD (2024), “Productive Capacities Index”, available at: <https://unctadstat.unctad.org/EN/Pci.html> (Accessed 15 July 2024).
8. UNDP (2024), “Human Development Index (HDI)”, available at: <https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index#/indicies/HDI> (Accessed 15 July 2024).
9. WEF (2024), “Global Competitiveness Ranking”, available at: <https://www.imd.org/centers/wcc/world-competitiveness-center/rankings/world-competitiveness-ranking/>(Accessed 15 July 2024).
10. Harvard Growth Lab (2024), “The Atlas of Economic Complexity”, available at: <https://atlas.cid.harvard.edu/what-is-the-atlas> (Accessed 15 July 2024).
11. Legatum Institute (2024), “Legatum Prosperity Index”, available at: <https://www.prosperity.com/> (Accessed 15 July 2024).
12. Tarasevych, V. M. (2019), *Natsionalna ekonomika* [National economy], NMetAU, Dnipro, Ukraine.
13. Verkhovna Rada of Ukraine (1991), Law of Ukraine “On Foreign Economic Activity” <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12> (Accessed 18 July 2024).
14. Ostashko, T. (2021), “Multipolarity of world trade: challenges and "corridor of opportunities" for Ukraine”, *Ekonomika i prohnozuvannya*, vol. 4, pp. 29-52.
15. World Trade Organization (2024), “Global Value Chains”, available at: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/miwi_e/miwi_e.htm (Accessed 30 June 2024).
16. National Bank of Ukraine (2024), “External Sector Statistics”, available at: <https://bank.gov.ua/en/statistic/sector-external> (Accessed 18 July 2024).
17. State Statistics Service of Ukraine (2024), “National Accounts. Gross domestic product at current prices”, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 20 July 2024).
18. Melnyk, T. (2008), “Export potential of Ukraine: evaluation methodology and analysis”, *Mizhnarodna ekonomichna polityka*, vol. 1-2 (8-9), pp. 241-271.

Стаття надійшла до редакції 24.07.2024 р.